

“Iedere mens is een heel belangrijk personage”

Eigenlijk is het zonde om een gesprek met professor Franco Musarra neer te schrijven. Want op papier gaat de helft verloren: zijn sympathieke tongval, zijn sprekende gebaren, zijn aanstekelijke lach. Na een loopbaan van 26 jaar aan de K.U.Leuven gaat het monument van de Italiaanse letterkunde met emeritaat. “Het contact met de studenten zal ik heel hard missen.”

*Sempre caro mi fu quest'ermo colle
e questa siepe, che da tanta parte
dell'ultimo orizzonte il guardo esclude¹*

In mijn jeugd was het platteland mijn biotoop. Ik werd geboren in een dorpje in de Apennijnen, tussen Assisi en Ancona. Mijn moeder was afkomstig uit deze streek, de Marche. Mijn vaders roots lagen op Sicilië. Ik herinner mij dat ik als kleine jongen nooit zin had om te studeren. Mijn zus was daarin mijn tegenpool. Redenen genoeg voor mijn omgeving om zich al ernstig zorgen te maken over mijn toekomst (*lach*). Als ik thuiskwam na school, speelde ik vlug wat naar binnen om dan zo vlug mogelijk op het platteland en in de bossen te kunnen ravotten. Veel later, toen ik al professor was, keerde ik nog geregeld terug naar mijn huis in de Marche om er tot rust te komen. Ginds kan je nog de stilte horen.

De passie voor boeken kwam er pas aan de universiteit, want daarvoor was alles zo makkelijk en hoefde je niet veel te studeren. Eigenaardig genoeg had ik op school altijd betere punten gehaald voor wiskunde dan voor taal. Voor wiskunde lag het antwoord namelijk vast. Voor taal had ik volgens de leerkracht te veel fantasie. Ik schreef ooit een opstel over Karel De Grote die naar Rome kwam om tot keizer gekroond te worden. De bloemen vlogen weelderig in het rond. Zelf vond ik het natuurlijk prachtig, maar volgens de leraar had ik veel te veel uit mijn duim gezogen.

¹ Steeds was mij deze eenzame heuvel lief / en deze heg, die aan zovele zijden / de verre horizon aan 't oog onttrekt (Uit *L'infinito (De oneindigheid)* van Giacomo Leopardi, vertaling Frans van Dooren).

*Tanto gentile e tanto onesta pare
la donna mia quand'ella altrui saluta,
ch'ogne lingua deven tremando muta,
e li occhi no l'ardiscon di guardare.*²

Mijn vrouw, de Deense Ulla Schrøder, heb ik in Duitsland ontmoet: in Tübingen. Een Nederlandse mevrouw had haar nog zo gewaarschuwd: "Met Italianen mag je niet praten!" Maar het mocht niet baten. En intussen zijn we 41 jaar gelukkig getrouwd. Ulla en ik volgden in Tübingen een zomercursus voor buitenlandse germanisten.

Ondanks mijn grotere aanleg voor wiskunde was ik Duitse taal- en letterkunde gaan studeren, onder impuls van mijn zes jaar oudere broer, die uiteraard een groot voorbeeld voor me was. "Ik heb me in het Engels en het Frans bekwaamd", zei hij me op zekere dag. "Jij moet nu Duits studeren: dan hebben we alle belangrijke talen in huis." En *Befehl ist Befehl*...

Toen ik veertien was, had mijn broer me meegenomen naar Engeland. Al liftend trokken we eerst door Frankrijk. We schrijven midden de jaren 1950. Van een autostrade was nog geen sprake en veel bruggen waren nog niet hersteld sinds de gruwel van de oorlog. We volgden vanuit Marseille de *Autoroute numéro 7* richting Parijs. We hebben geregeld *à l'auberge de belle étoile* geslapen (*l'aché*). Onderweg werd ik meer dan eens aangeklampt in het Arabisch. Met mijn kleine gestalte en pekwarte lokken zag ik eruit als een Marokkaan of een Algerijn.

We brachten drie maanden door in Engeland en werden er ons geld gestolen. We schreven naar vader dat we 70 pound kwijt waren. Hij antwoordde: "Ach, 70 lire (!) maar, ik stuur jullie 1 000 lire op." Hij schreef met opzet lire in plaats van pound. Als ze geld kunnen uitgeven, moeten ze het ook maar terugverdienen, zo redeneerde hij. Het was gelukkig de periode waarin je nog makkelijk een baantje kon vinden.

*Ah, Venedig! Eine herrliche Stadt! Eine Stadt von unwiderstehlicher
Anziehungskraft für den Gebildeten, ihrer Geschichte sowohl wie ihrer
gegenwärtigen Reize wegen!*³

Ik had nog nooit een woord Duits gesproken toen ik in Venetië aankwam om er Germaanse te studeren. Het eerste college dat ik bijwoonde was moraal. De professor kon zich nauwelijks in het Italiaans uitdrukken. "*Facciamo un esercito*", zei hij, terwijl hij *esercizio* bedoelde.⁴ Ik begreep er geen snars van en na het college zag ik de prof, een boom van een vent, de trappen afdalen. Ik deed hem stoppen – wat toentertijd, ik spreek van voor 1968, geen evidentie was, want in de regel gebeurde alle communicatie op afspraak in het bureau. Onze conversatie herinner ik me nog levendig:

- "Mijnheer de professor", sprak ik hem aan.

- "Wie ben jij? Ik heb je niet gezien."

- "Ja, dat is mogelijk, maar er zitten dan ook zoveel studenten in je college. Maar ik wil u iets vragen: hoe kan ik Duits studeren? Ik heb nooit Duits gestudeerd, wel Frans."

² Zo edel is mijn vrouwe, zo verheven, / als zij haar stadgenoten groet op straat, / dat elk de ogen snel ter aarde slaat, / terwijl zijn tong van stil ontzag gaat beven. (Dante Alighieri, vertaling Ike Cialona)

³ Uit *Der Tod in Venedig* (Thomas Mann).

⁴ Laat ons een leger maken, in plaats van een 'oefening'.

- "Weet jij dat voor Italianen na het Russisch het Duits de moeilijkste taal is?"
 - "Ja, als u dat zegt, zal het wel kloppen. Maar wat moet ik doen?"
 - "Ga naar boven en neem mijn woordenboek van idiomatische zinnen, leer dat van buiten en als je klaar bent, kom je bij mij terug."
- Dat fameuze boek telde 1 500 bladzijden. Ik heb het mooi terug in de kast gezet en ben voor iets langer dan een jaar naar Duitsland vertrokken, waar ik onder meer de kost verdiende als mijnwerker. Toen ik mijn Duits kende, ben ik bij hem examen gaan afleggen.
- "Ah, jij bent diegene die mij op de trap vroeg hoe hij Duits kon leren. Heb je dat boek van mij van buiten geleerd?"
 - "Nee. Ik ben naar Duitsland gegaan."

En sindsdien was die professor zo open en sympathiek tegenover mij!

We waren aan Germaanse begonnen met 120 studenten. Het derde jaar bleven we nog met ons achten over, het laatste jaar nog met ons drieën: twee studenten uit Zuid-Tirol en ik. Met mijn diploma op zak ging ik dichterbij Denemarken wonen en werken. In 1965 ging ik aan de slag als assistent aan de universiteit van Nijmegen, waar ik vijftien jaar zou doceren. Ik belandde in de linguïstiek, maar ik bleef altijd onderzoek verrichten in de literatuur. Ik ben in wezen nooit linguïst geworden.

In die periode ben ik ook getrouwd met Ulla, die in Nijmegen vergelijkende literatuurwetenschap mocht doceren. Daar zijn ook onze twee kinderen geboren. Later zouden ze wel in Leuven studeren. Mijn dochter voelde zich in de eerste plaats Italiaanse. Uiteraard bracht zij dan op zekere dag ook een Italiaanse vriend mee naar huis. Het grappige is dat ze dan in Rome Nederlands heeft gestudeerd. Ze heeft haar eindverhandeling geschreven over *Het verdriet van België*. In het Italiaans.

*Un uomo solo al comando,
la sua maglia è biancoceleste,
il suo nome è Fausto Coppi!*⁵

Van kleinsbeen af heb ik veel aan sport gedaan. Op de zandwegels gingen we met de fiets rijden. Het was de tijd van de rivaliteit tussen Coppi en Bartali. Ik was altijd Coppi. Iedere zomer kwam ik ook wel eens ten val op de steentjes en werd mijn knie omzwachteld met een verband.

Maar vooral in atletiek blonk ik uit. De lange afstand was mijn specialiteit. Ooit mocht ik het zelfs opnemen tegen Gaston Roelants (*Olympisch kampioen 3.000 meter steeplechase in 1964, red.*), die voor een demonstratiewedstrijd op de 5 000 meter naar Macerata was gekomen. En als regionaal kampioen mocht ik ook deelnemen. In de eerste ronde heb ik versneld en een voorsprong genomen van een vijftigtal meter. Maar na een ronde of twee begon Roelants iedereen in te halen. Maar hij heeft ons niet gedubbeld: hij hield zich op tijd wat in en liep dan te glimlachen. Ja, die wedstrijd is een mooie herinnering voor mij.

⁵ Eén man alleen aan de leiding, / zijn trui is wit en hemelsblauw, / zijn naam is Fausto Coppi! (Voor veel Italianen een legendarische zin, uitgesproken door radioverslaggever Mario Ferretti tijdens de rit Cuneo-Pinerolo in de Ronde van Italië 1949.)

*Ogni qual volta qualcuno de' miei amici o conoscenti dimostrava d'aver perduto il senno fino al punto di venire da me per qualche consiglio o suggerimento, mi stringevo nelle spalle, socchiudevo gli occhi e gli rispondevo: - Io mi chiamo Mattia Pascal.*⁶

Ik heb ook altijd graag naar sport gekeken, hoewel mijn vrouw het schandig vind ik als ik een voetbalmatch volg. Ik supporter steevast voor de underdog. FC Kessel-Lo of Sint-Truiden in België. Deportivo of Real Sociedad in Spanje. FC Torino in Italië, met het grote Juventus Turijn als vijand. In het leven moet je leren verliezen, vind ik.

De start van het Europees Kampioenschap voetbal in 2000 in België en Nederland heb ik samen met professor Lambert voor de buis gevolgd. De Rode Duivels waren geweldig van start gegaan. José was helemaal in de wolven: "We worden kampioen of vice-kampioen." Met minder was hij niet tevreden. Italië daarentegen had een erg matige openingswedstrijd gespeeld.

In de tweede partij stonden Italië en België tegenover elkaar. Mijn vrouw zat in Nijmegen en José kwam langs. We ontkurkten voor de gezelligheid een flesje wijn. Na de eerste goal van Italië waren onze glazen al leeg. Dus maar bijtanken en bijtanken. We hebben die match twee flessen wijn gedronken, want hij moest zijn verdriet doorspoelen en mijn vreugde was zo groot. En weet je wat José na de wedstrijd vertelde? "Nu is het toch wel bewezen: onze jongens hebben te weinig klasse." Achteraf, hé ... (*lacht*)

Ja, dat zijn mooie anekdotes met José. Ik denk dat ik de meeste verhalen met hem heb beleefd. Zoals die keer dat we voor een congres van de Vereniging voor Italianisten naar Paris Nanterre afzakten. Onze vrouwen zouden ons vergezellen maar haakten op het laatste moment nog af. José en ik zouden op een verschillend tijdstip aankomen. We waren afgesproken in een studentenvoorziening, waar we twee tweepersoonskamers hadden gereserveerd. Ik kwam als eerste aan en hoorde enkele studenten naar een kamer vragen. Om plaats voor hen vrij te maken, stelde ik voor aan de eigenaar om Lambert naar mijn kamer over te plaatsen.

Kort daarna begon diezelfde avond het congres over vertalingen. Van José nog steeds geen spoor. Het congres was afgelopen en ik ging slapen. José was nog niet aangekomen. De volgende ochtend bij het ontbijt zegt mij iemand: "Professor Lambert heeft u gisteravond gezocht." Nu, ik was al blij te horen dat hij goed en wel gearriveerd was. Maar wat was er gebeurd? José, die door een treinstaking in België vertraging had opgelopen, was in de andere kamer naar bed gegaan met de gedachte: Franco zal wel komen. Maar de volgende ochtend kwam er een mooie, jonge Française binnen om haar spullen op te halen die ze in de badkamer had laten staan. "*C'était court mais joli quand même*", zou José haar hebben gezegd. Waarschijnlijk is die vrouw 's nachts in zijn kamer binnengeraakt, heeft ze een man in dat bed gezien en is ze bij de receptie gaan klagen waarna ze een andere slaapkamer zal toegewezen zijn. Ofwel is die vrouw met iemand anders gaan slapen ... (*lacht*)

⁶ Telkens een van mijn vrienden of kennissen bewees zijn verstand zo te zijn verloren dat hij zelfs bij mij kwam om raad of een suggestie, haalde ik mijn schouders op, deed ik mijn ogen half dicht en antwoordde ik: - Ik heet Mattia Pascal.

*Ognuno è un grandissimo, importantissimo personaggio. (...) Ognuno deve essere persuaso, straccione che sia, di essere tanto tanto importante. (...) Tutti devono rispettarlo. Ne ha bisogno. (...) Incontrando qualcuno, non pensate a che può servirmi costui.*⁷

Deze woorden van de schrijver Ugo Betti zijn heel kenmerkend voor mijn levensvisie. Betti is afkomstig uit mijn streek, waar niet toevallig het franciscanisme geboren werd. Je moet je niet afvragen waarvoor je de ander kunt gebruiken, maar je moet een menselijke relatie proberen aan te knopen. Dat is tenminste het ideaal, want ikzelf heb ook egoïstische kantjes in mij zodat ik niet voor franciscaan zou kunnen doorgaan.

Hoe ik mezelf zou typeren? Een mens kan nooit zichzelf omschrijven. Hij kan alleen omschreven worden. Ik vermoed dat mensen mij wel koppig vinden. Als je niet koppig bent en niet denkt altijd gelijk te hebben, word je nu eenmaal geen professor. Maar ik denk anderzijds toch ook zin voor humor te hebben, een karaktertrek die ik mogelijk meekreeg van mijn moeder. Zij was ook altijd vrolijk gestemd. Mijn vader was ook heel sympathiek, maar meer gesloten. Mijn moeder, die lerares was, is 95 jaar oud geworden en tot haar 92^e kwam ze nog in België op bezoek. Ik bracht haar dan op tijd en stond naar het ziekenhuis voor haar oefeningen tegen reuma. Maar zij sprak met iedereen en iedereen groette haar. Als we ontvangen werden op de ambassade, wilde ze dat absoluut meemaken. Lieten we haar thuis, dan voelde ze zich beledigd.

Wat ik altijd erg geapprecieerd heb, is het contact met de studenten. Het schonk me voldoening om met jonge mensen om te gaan: hun blijheid en frisheid en hoe ze tegen het leven aankijken. Ik heb ook geprobeerd hen iets te geven en ze te helpen. Ik streefde ernaar altijd bereikbaar te zijn. En af en toe waren er, in Nederland meer dan hier, moeilijke gevallen bij: mensen die in psychiatrische behandeling waren, met wie ik uren gepraat heb. Dat is wat Betti schrijft: iedereen verdient respect. Een Italiaanse collega verbaasde er zich bij een bezoek ooit over dat ik zelfs met de gek van mijn dorp een praatje sloeg. Die zonderling beweerde de schedel van Julius Caesar gevonden te hebben en Latijn uit de praktijk te kennen. Waarmee ik nu ook weer niet gezegd heb dat de studenten in deze categorie thuis horen. (*lacht*)

Integendeel, zeker heel veel van de Belgische studenten zijn *bravissimi*. Wat het verschil is met de Nederlandse? Dat jullie zo bescheiden zijn. Het verschil merkte ik nog het best als een gastprofessor een college kwam brengen. In Nederland moest ik er bij de studenten op hameren dat ze niet teveel vragen zouden stellen. "En goed nadenken dat het een intelligente vraag is", zei ik telkens, "want die professor heeft niet veel tijd te verliezen." Terwijl in Leuven en Kortrijk ik bijna op mijn twee knieën moest zitten opdat ze een vraag zouden stellen.

Ik ben sinds oktober 1980 in Leuven en ik weet niet of ik nu, zoveel jaar later, geen last zou hebben van die Nederlandse betweterij en lawaaierigheid. Het enige nadeel aan het Belgische systeem is dat de studenten weinig onderzoek kunnen doen. Boven de Moerdijk brengen ze vijf tot zeven jaar door aan de universiteit, zodat ze in samenwerking met hun proffen meer wetenschappelijke artikels kunnen schrijven.

⁷ Iedereen is een heel groot, heel belangrijk personage. (...) Iedereen moet ervan overtuigd zijn, zelfs al is hij een bedelaar, heel erg belangrijk te zijn. (...) Allemaal moeten we hem respecteren. Hij heeft er behoefte aan. (...) Wanneer je iemand ontmoet, denk dan niet waartoe die persoon je kan dienen.

Aan één ding had ik een grondige hekel: schijnheiligheid. Studenten die voor het examen erg vriendelijk deden maar me achteraf niet meer schenen te kennen. Of studenten die alleen maar hun gezicht kwamen tonen in mijn lessen. Ik heb nooit iemand verplicht om naar mijn colleges te komen. Integendeel, ik had liever dat wie niet geïnteresseerd was, thuisbleef. Dan verbruikten we minder lucht, konden we beter ademen en langer doorgaan. En op het examen heb ik iedereen over dezelfde kam geschoren, behalve dat ik natuurlijk een paar vragen meer stelde aan de spijbelaars ... Maar dat waren gelukkig de uitzonderingen.

Ja, ik zal ze zeker hard missen, mijn studenten. Voor mij geldt dat ik op pensioen *moet* gaan. Ik heb er nog een extra jaartje kunnen bijnemen omdat ik pas op 24 oktober jarig ben. Ik ben dus zelfs al een jaar over tijd. En het is gevaarlijk als men over tijd is. (*lacht*)

Benedict Vanclooster

